

SOCIOLOGINIAI SKAITYTOJŲ TYRIMAI UŽSIENIO BIBLIOTEKOSE

(Apžvalga)

K. SINKEVICIUS

Intensyvi pastarųjų dešimtmečių mokslinė bei techninė pažanga reikalauja iš pagrindų naujai spręsti bibliotekininkystės klausimus. Vis didėjant spaudinių šrautui ir įvairėjant bei gilėjant visuomenės paklausai spausdiniuose akumuliuotoms žinioms, itin aktualūs darosi lėšų, jėgų bei laiko veiksniai.

Sprendžiant šią problemą, vienas iš svarbiausių dalykų yra tirti visuomenės poreikius spaudai bei visuomenės sugebėjimą pasinaudoti spaudos produkcija. Tik turint patenkinamą atsakymą į šiuos klausimus, galima tinkamai spręsti ir visus kitus bibliotekininkystės klausimus, tokius, kaip bibliotekos visuomeninės funkcijos ir jos vieta visuomenės komunikacijų sistemoje, bibliotekos fondų formavimas bei jų panaudojimas, bibliografijos sistemos sudarymas ir kt.

Skaitytojų tyrimuose pastebimos dvi tarpusavy glaudžiai susipynusios pusės — psichologinė arba pedagoginė, vadinama dar literatūros sociologija, ir socialinė arba organizacinė, vadinama dar masinių komunikacijų procesų nagrinėjimu.

Literatūros sociologijos ištakos siekia romantizmo laikus. Ji artimai susijusi su literatūros ir kultūros istorija ir ypač su literatūrine kritika. Vienas iš pastarosios uždavinių — išaiškinti, kaip skaitytojas reaguoja į leidinį, nustatyti, kiek tas ar kitas veikalas gali būti suprstas bei kokį poveikį jis gali turėti toms ar kitoms skaitančios visuomenės grupėms.

Masinių komunikacijų procesų nagrinėjimas jaunesnis, tačiau ir jis yra atsiradęs jau XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais, kai socialinis progresas, iš vienos pusės, bei klasiniai interesai, iš kitos pusės, iškėlė į dienotvarkę masinio žinių ir informacijos cirkuliavimo visuomenėje klausimą. XX a. greta knygos ir periodikos susiformavus tokiems masinių komunikacijų kanalams, kaip radijas, kinas bei televizija, nusistovėjo pagrindiniai tyrimų objektai, metodai bei problematika. Pagrindiniai objektai, amerikiečių sociologų Lasvelo ir kitų teigimu, yra: komunikacijų autoriai arba centrai (kas ruošia informaciją), komunikacijų turinys, komunikacijų kanalai (kaip perduodama informacija), komunikacijų vartotojai (kas priima informaciją) ir komunikacijų rezultatai, t. y., kokį poveikį vartotojui daro gautosios žinios, kokią įtaką jos daro jo veiksmams¹.

Pastaraisiais metais, įveikiant anksčiau buvusį visuomeninių mokslų tam tikrą atsilikimą bei sustingimą, mūsų šalies bibliotekininkai pradėjo plačiu mastu tirti skaitančiąją visuomenę. Betgi tenka pastebėti, kad, organizuojant skaitytojų tyrimą, iki šiol mažai buvo panaudota užsienio medžiaga bei patyrimas. Mes neturime monografijų ar straipsnių rinkinių apie skaitytojų tyrimo tikslus, problematiką, metodiką bei turinį užsienio

¹ Kłoskowska A. Socjologiczna problematyka czytelnictwa.—„Bibliotekarz“, 1962, Nr. 3—4, p. 66—72.

šalyse. Pasigendame ir straipsnių periodinėje spaudoje. „Bibliotekų darbas“ išspausdino tik porą straipsnių². Žurnaluose „Библиотекарь“, «Советская библиография», «Технические библиотеки СССР», «Библиотекведение и библиография за рубежом», «Научно-техническая информация» galima rasti irgi tik vieną kitą atsitiktinę informaciją. Nepilną, neplaningą ir mažai operatyvią informaciją teikia referatyvinis žurnalas «Научная и техническая информация» bei literatūros rodyklė «Библиотекведение и библиография».

Atsakyti į klausimą, kokia yra skaitytojų tyrimo būklė užsienyje, viename straipsnyje neįmanoma. Tam reiktų ne vieno žmogaus ir ne vienerių metų darbo. Tačiau ir fragmentinės žinios, aptiktos pastarųjų metų Lenkijos Liaudies Respublikos, Vokietijos Demokratinės Respublikos, Bulgarijos Liaudies Respublikos bei dalinai Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos ir kitų šalių specialiojoje spaudoje, rodo, kad užsienyje skaitytojų tyrimai atliekami plačiu mastu ir sudaro ištįsą bibliosociologinių mokslų sritį.

Lenkijos LR bibliotekinė spauda gana plačiai nušviečia sociologinius tyrimus, kurie čia pradėti prieš 90 metų³. Įdomu tai, kad jau prieš antąjį pasaulinį karą Lenkijoje buvo susiformavusi tyrimų metodika bei teorija, kuri buvo išdėstyta 1938 m. pasirodžiusioje A. Mikuckos knygoje „Skaitymo tyrimų objektas, sritis ir metodas“ (Mikucka A. Przedmiot, zakres i metoda badan czytelnicznych. W-wa, 1938). Tačiau nepalankiomis bibliotekiniam darbui sąlygomis šalyje tyrinėjimų mastas bei rezultatai nebuvo dideli.

Skaitytojų tyrinėjimo darbas vėl buvo pradėtas pirmaisiais pokariniais metais. Jau 1945 m. prie leidyklos „Czytelnik“ („Skaitytojas“) buvo sukurtas Kultūros-švietimo institutas su skaitymo tyrimų biuru. 1946 m. Lodzėje pradėjo veikti Valstybinis knygos institutas. Šios įstaigos tyrinėjo skaitytojų paklausą bei bibliotekų fondus ir darė įtaką knygų leidybai⁴.

Naujas skaitytojų tyrinėjimų etapas Lenkijos Liaudies Respublikoje prasidėjo nuo 1954 m., po to, kai buvo įkurtas Nacionalinės bibliotekos Knygos ir skaitymo institutas. Jam buvo pavesta tyrinėti knygų leidimo bei jų paplitimo, bibliotekų fondų formavimo, atskirų visuomenės sluoksnių aprūpinimo knyga problemas.

Periodinės spaudos paplitimą, skaitymą bei poveikį visuomenei Lenkijos Liaudies Respublikoje tyrinėja leidyklos „Prasa“ („Spauda“) Periodinės spaudos paplitimo ir skaitymo tyrimų centras, veikiantis nuo 1957 m.⁵ Radijo ir televizijos poveikį tiria Lenkijos Radijo ir televizijos komiteto viešosios nuomonės ir programų tyrimo centras. Be to, skaitymo interesus tuo ar kitu aspektu tyrinėja Varšuvos, Vroclavo ir Lodzės universitetų bibliotekiniškystės katedros, eilė literatūros istorijos katedrų bei Lenkijos Mokslų akademijos Literatūros institutas.

Knygos ir skaitymo instituto veikla, organizuojant sociologinius skaitytojų tyrimus, atspindėta Lenkijos LR bibliotekinėje spaudoje bei reziumuota šio instituto direktoriaus J. Kondzelskio pranešime, kuris buvo per-

² Girdžius V. Sociologinių tyrinėjimų klausimu.—„Bibliotekų darbas“, 1966, Nr. 5, p. 16—18 ir Nr. 6, p. 12—14; Kurucas A. Skaito Slovakijos kaimas.—Ten pat, Nr. 2, p. 34—35.

³ Dunin J. Początki badan czytelnicznych w Polsce.—„Bibliotekarz“, 1966, Nr. 7—8, p. 210—213.

⁴ Kolodziejska J. Techniki stosowane w badaniach czytelnicznych.—„Bibliotekarz“, 1965, Nr. 7—8, p. 220—224.

⁵ Dobrowolska T. Badania nad czytelnictwem prasy.—„Bibliotekarz“, 1962, Nr. 3—4, p. 78—83.

skaitytas Maskwoje 1967 m. kovo 14—15 d. įvykusiame bendrame Tarybų Sąjungos ir Lenkijos LR bibliotekinių seminare ⁶.

Pirmajame instituto veiklos etape buvo susirūpinta sociologinių skaitytojų tyrimų teorijos ir metodikos klausimais. 1956 m. Sopote įvyko konferencija, skirta tyrinėjimų metodikai aptarti. Šiems klausimams daug dėmesio skyrė ir tais pat metais įvykęs Lenkijos bibliotekinių suvažiavimas Varšuvoje ⁷. 1956—1957 m. žurnale „Bibliotekarz“ („Bibliotekininkas“) buvo išspausdinta ištisa eilė poleminių straipsnių, nagrinėjančių tyrimo metodus bei vertinančių anksčiau vykdytus tyrinėjimus.

Pirmųjų tyrimų programų apimtis nebuvo plati, tačiau juose liečiamos įvairios sritys bei naudojami įvairūs metodai.

Daug dėmesio buvo skirta tarpusavio ryšiui tarp fondų komplektavimo ir jų panaudojimo tirti. Tyrimų išvados davė pagrindą pasiūlymams dėl knygų leidimo politikos bei komplektavimo standartų ⁸.

Labai plačią sritį sudaro vaikų ir jaunimo skaitymo interesų tyrimai, atliekami daugiau pedagoginiu aspektu. Skaitymo interesams tirti naudojama visa gama metodų — anketavimas, individualios ir kolektyvinės apklausos, atskirų knygų poveikio stebėjimas ir kt. Tyrinėjimų rezultatai nušviečiami eilėje monografijų ⁹.

Knygos ir skaitymo institutu svarbiausias tyrinėjimų objektas — suaugusiųjų kultūriniai interesai, jų laisvalaikis bei jo turinys.

1958 m. pradėta tyrinėti, ką skaito ir kokius skaitymo interesus turi atskiros gyventojų grupės bei kokį vaidmenį vaidina bibliotekos, tenkinant jų poreikius. Pradžioje buvo imamas siauras tyrinėjimo objektas — vieno kaimo ar miestelio gyventojų skaitymas ¹⁰, vieno fabriko skaitytojai ¹¹.

Kaip tie tyrimai atrodė, gali pailustruoti toks pavyzdys. Viename iš Krokuvos vaivadijos miestelių, turinčiame 3000 suaugusių gyventojų, tyrinėjimui burtų keliu buvo atrinkta 300 žmonių. Su jais surengti pokalbiai pagal apklausos lapą. Greta kitų lape buvo tokie klausimai: „Kurių iš paminėtų 10 šiuolaikinių lenkų rašytojų veikalus esate skaitę?“ (Andžejevskis, Putramentas, Neverlis, Ivaškevičius, Brandys ir kt.) ir „Kurių iš paminėtų 10 visuotinės literatūros šiuolaikinių rašytojų veikalus esate skaitę?“ (Erenburgas, Folkneris, Fadejevas, Hemingvėjus, Remarkas, Solochovas ir kt.). Apklausą parodė, kad 76% visų apklaustųjų nežinojo nė vieno minėtų lenkų rašytojų veikalo ir 78% — nė vieno iš dešimties užsienio rašytojų veikalo. Buvo pastebėta, kad kuo mažesnis išsilavinimas, tuo didesnis nežinojimo lygis. Miestelyje veikia biblioteka su 7000 knygų. 200 iš apklaustųjų niekur neskaito, 89 — skaito šioje bibliotekoje. 50% visų šios bibliotekos skaitytojų, kurie pateko į apklaustųjų tarpą, nebuvo skaitę nė vieno minėtų autorių veikalo. Iš neskaitytojų nebuvo skaitę lenkų rašytojų 97% ir užsienio rašytojų — 89% apklaustųjų. Lenkų rašy-

⁶ Кондзельский Ю. Деятельность Института книги и чтения Национальной библиотеки в Варшаве по изучению проблематики книги, библиотек и чтения в Польше. М., 1967. 26 стр.— Отп. ротопринтом.

⁷ Kukulska J. Zagadnienie metodologii badań czytelnictwa.—„Bibliotekarz“, 1957, Nr. 2, p. 37—43.

⁸ Cybulski R. Nowości na rynku księgarskim. W-wa, 1961. 71 p.; Siekierski S. Analiza zakupu i wykorzystania książek w bibliotekach powszechnych w latach 1957—1958. W-wa, 1959. 51 p.

⁹ P.vz.: Słońska I. Dzieci i książki. Wyd. 3 rozsz. W-wa, 1959. 333 p.; Przecławska A. Książka w życiu młodzieży współczesnej. W-wa, 1962. 186 p.; Pieter J. Czytanie i lektura. Wyd. 2 rozsz. Katowice, 1967. 351 p. ir kt.

¹⁰ P.vz.: Ziembicka K. O poczytności literatury współczesnej.—„Bibliotekarz“, 1961, Nr. 1, p. 8—12; Ankudowicz J. i Ziembicka K. Zainteresowania czytelnice w małych miastach na przykładzie Dobczyc. W-wa, 1959. 95 p. ir kt.

¹¹ P.vz.: Kraśniewska K. Książka wśród robotnic Warszawskich zakładów przemysłu odzieżowego.—„Rocznik Biblioteki Narodowej“, t. 1, 1965, p. 151—171.

tojo Neverlio veikalus skaitė kas trečias bibliotekos skaitytojas ir kas šeštas neskaitytojas. Kas trečias skaitytojas buvo ką nors skaitęs iš M. Solochovo veikalų, o tarp neskaitytojų šį autorių buvo skaitęs vienas iš aštuoniolikos. Iš 89 skaitytojų 11 buvo skaitę 5 lenkų autorių kūrinius, o iš 200 neskaitytojų — tik 2¹². Šis pavyzdys įdomus ne tik dėl faktinės medžiagos bei galimų išvadų apie bibliotekos darbo reikšmę, bet ir tuo, kad buvo siekiama nagrinėti visą visuomenę, o ne tik kurios nors bibliotekos skaitytojus.

Panašų tyrinėjimą, kuriuo buvo norima nustatyti bibliotekos vietą bendroje visuomenės aprūpinimo knygomis sistemoje, Knygos ir skaitymo institutas atliko 1959 m. Buvo parengta anketa, kurią išspausdino 18 laikraščių bei žurnalų. Gauta daugiau kaip 10 000 atsakymų. Į klausimą „Iš kur Jūs gaunate skaitymui knygas?“ 63,5% atsakymų buvo nurodyta, kad knygas perka, 62,3% — ima iš masinių bibliotekų, 42,2% — skolina iš draugų ir 10,3% — gauna mokymo įstaigų bibliotekose. Įdomu pastebėti, kad kaimo ir mažų miestelių gyventojai pirmoje vietoje nurodė, kad ima knygas iš masinės bibliotekos, vėliau — perka, o didelių miestų — pirmoje vietoje — perka, antroje — skolina iš pažįstamų ir trečioje — ima iš masinės bibliotekos. Į klausimą „Iš kur Jūs sužinote apie įdomią knygą?“ daugumoje atsakymų (78%) nurodoma periodinė spauda, o po jos seka radijas, draugų ir pažįstamų rekomendacijos, bibliotekininkų patarimai ir mokytojų nurodymai. Kiti anketos klausimai buvo skirti išaiškinti, kaip praleidžiamas laisvalaikis, kokia medžiaga labiausiai skaitoma periodikoje, kokios tematikos knygos mėgstamos, ir kt.¹³ Žinoma, periodikoje platinta anketa galėjo duoti tik jau „skaitančios“ visuomenės santykio su biblioteka vaizdą. Dėl to ir šios anketos rodikliai palyginti gan geri.

Nemaža įdomių minčių iškilo bei hipotezių prieita, tyrinėjant bibliotekų statistikos medžiagą.

1960—1961 m. miestų masinėse bibliotekose buvo tiriamas skaitymo intensyvumas. Paaikškėjo, kad 47,17% visų skaitytojų tenka tik 13,92% visų knygų išdavimų. Vadinasi, beveik pusės visų skaitytojų metinis vidutinis skaitomumo rodiklis nesiekia ir 4. 10% visų skaitytojų, kurie intensyviausiai skaito, tenka 30% visų knygų išdavimų. 5,46% visų skaitytojų vidutinis skaitomumas — 57,47. Pagal gautus rezultatus koordinatų ašyje buvo nubrėžta kreivė. Ji rodo, kad tik 50—60% visų skaitytojų galima laikyti „normaliais“. Skaitytojai, kurie per metus paima iš bibliotekos po 1—3 knygas, kažin ar gali būti traktuojami kaip skaitytojai. Antra vertus, kažin ar knyga pajėgia suvaidinti savo misiją tuo atveju, kai ji skaitoma skubotai. Vadinasi, ir aukščiausioje kreivės vietoje atsidūrę skaitytojai kelia susirūpinimą. Atliekant šį tyrimą, buvo taip pat bandyta išaiškinti, kurios visuomenės grupės mažiausiai ir kurios intensyviausiai naudojasi bibliotekomis. Paaikškėjo, kad ir labai intensyviai, ir labai mažai skaitančių yra visose skaitytojų grupėse, grupuojant juos pagal amžių, lytį ar profesiją. Vis tik pastebėta, kad kuo labiau išsilavinęs skaitytojas, tuo mažiau jis naudojasi masine biblioteka. Jeigu nebaigusio pradinės mokyklos vyro skaitomumas yra 15,84, tai baigusio aukštąją mokyklą — 12,93. Nebaigusio pradinės mokyklos moteris per metus perskaito 24,69 knygos, baigusio pradinę mokyklą — 15,49, baigusio vidurinę mokyklą — 10,92 ir baigusio aukštąją mokyklą — tik 7,31. Tyrinėtojai daro išvadą, kad tai

¹² Ziembicka K. O poczytności literatury współczesnej.—„Bibliotekarz“, 1961, Nr. 1, p. 8—12.

¹³ Kołodziejska J. Miejsce książki w kulturze masowej.—„Bibliotekarz“, 1961, Nr. 5, p. 130—133.

yra dėl to, jog masinė biblioteka — ne tik ne vienintelis, bet ir ne pagrindinis skaitymo šaltinis išsilavinusiems skaitytojams¹⁴.

1959 m. buvo pradėti ir psichologinio pobūdžio tyrimai, siekiant išaiškinti, kokią efektą skaitymas daro visuomenei, kiek įsisavina knygos turinį tos ar kitos skaitytojų grupės, kokią įtaką daro knyga asmenybės formavimuisi ir pan. Tai labai sudėtingi klausimai, ir šio pobūdžio tyrimai anksčiau sistemingai nebuvo atliekami¹⁵.

Ilgą laiką, apie porą metų, viename stambiame fabrike buvo stebėta, kokią poveikį jaunų darbininkų sąmonei daro jų perskaitytos knygos. Tyrimai, be kita ko, patvirtino tą hipotezę, kad net ir vieno amžiaus, vienodo išsilavinimo bei vienodos gyvenimiškos patirties žmonėms ta pati knyga gali daryti skirtingą poveikį. Tyrimai taip pat parodė, kad ne visi skaitytojai vienodai lengvai sugeba pereiti nuo lengvesniųjų knygų skaitymo prie sunkesniųjų¹⁶.

Kaip galima spręsti iš spaudos bei vieno kito čia pateikto pavyzdžio, Lenkijos Liaudies Respublikoje skaitytojų sociologiniai tyrimai vykdomi plačiu frontu, jau yra sukaupta nemaža medžiagos, turinčios tiek siaurai praktinę reikšmę, tiek ir sudarančios bazę platiems apibendrinimams apie skaitančiąją visuomenę. Pokario metais paskelbtų knygų ir svarbesniųjų straipsnių, nušviečiančių sociologinio skaitytojų tyrinėjimo klausimus ir rezultatus, bibliografiją sudaro keli šimtai pozicijų. Vien tik knygų 1956—1961 m. buvo išleista 18¹⁷. Ne be pagrindo, kaip teigia Bulgarijos Liaudies Respublikos Nacionalinės Kirilo ir Metodijaus bibliotekos mokslinis darbuotojas Z. Dafinovas, lenkų kolegos paskutiniajame dešimtmetyje, tyrinėjami skaitytojus, yra pasiekę itin žymių rezultatų ir iškopę į vieną iš pirmųjų vietų Europoje¹⁸.

Bulgarijos Liaudies Respublikoje, kaip pripažįsta bulgarų sociologai, konkretūs sociologiniai tyrimai ilgą laiką nebuvo praktikuojami. Šių tyrimų teorija bei praktika pradėta domėtis po TSKP XX suvažiavimo bei po Bulgarijos KP CK Balandžio plenumo 1956 m.¹⁹ Kiek galima spręsti iš specialiosios spaudos, skaitytojų sociologinių tyrimų teorija bei praktika Bulgarijos LR plačiai pradėta domėtis nuo 1962 m.²⁰

Pirmieji skaitančiosios visuomenės konkretūs sociologiniai tyrimai Bulgarijoje nebuvo platus. 1962—1963 m. tyrinėtas vaikų skaitymas²¹. 1964 m., Nacionalinės bibliotekos Moksliniam-metodiniam kabinetui vadovaujant, panaudojus anketas, buvo tyrinėti II fabriku darbininkų skaitytojų interesai. Buvo siekiama išsiaiškinti, kokią periodinę spaudą bei kurios tematikos grožinę literatūrą darbininkai labiausiai skaito²².

¹⁴ Wilska B. i Kraśniewska K. Niektóre uwagi o strukturze wypożyczeń.— „Bibliotekarz“, 1961, Nr. 7—8, p. 206—211; 1962, Nr. 3—4, p. 101—106.

¹⁵ Przecławka A. Pedagogiczne aspekty badania czytelnictwa.— „Bibliotekarz“, 1962, Nr. 3—4, p. 73—77.

¹⁶ Kraśniewska K. Książka wśród robotnic Warszawskich zakładów przemysłu odzieżowego.— „Rocznik Biblioteki Narodowej“, t. 1, 1965, p. 151—171.

¹⁷ Szokalska-Pielasińska W. Problematyka badań czytelnictwa.— „Bibliotekarz“, 1962, Nr. 3—4, p. 111—114.

¹⁸ Дафинов З. Институт за Книгата и чтението във Варшава.— „Библиотекар“, 1964, кн. 9—10, стр. 60.

¹⁹ Ошяков Ж. Опыт социологического исследования религиозности населения в Болгарии.— В кн.: Опыт и методика конкретных социологических исследований. М., 1965, стр. 291—333.

²⁰ Митичев А. За задълбочено изучаване на читателските интереси.— „Библиотекар“, 1963, кн. 8, стр. 44—46.

²¹ Бошнакова И. Читателските интереси на учениците-средношколци.— „Библиотекар“, 1962, кн. II, стр. 30—32; Баева В. Читат ли и какво четат нашите деца.— „Библиотекар“, 1964, кн. 4, стр. 17—21.

²² Митов З., Чардаклийски Т. и Митичев А. Какво четат работниците?— „Библиотекар“, 1964, кн. 8, стр. 43—48.

Šių tyrimų rezultatai parodė, kad skaitytojai labiausiai mėgsta klasikinę istorinę-herojinę literatūrą, originalius veikalus apie liaudies kovas prieš išnaudotojus bei pavergėjus, o šiuolaikinės tematikos literatūrai tenka antroji vieta. Beje, šis rezultatas būdingas ir visos eilės tyrinėjimų Lenkijoje rezultatams.

1966 m. pradžioje Bulgarijoje buvo atlikti plataus masto kaimo gyventojų, dirbančio jaunimo, inžinerinių-techninių darbuotojų, įvairių sričių specialistų, mokytojų, vidurinių mokyklų aukštesniųjų klasių mokinių bei technikumų moksleivių skaitymo 1965 m. tyrimai (panaudojant skaitytojų formulirius). Kiekvienai grupei tirti buvo imta 10—12 bibliotekų, nuo keleto šimtų iki kelių tūkstančių skaitytojų formulirų. Tyrinėjimo tikslas — surinkti plačią vertingą medžiagą apie Bulgarijos skaitančiąją visuomenę, nustatyti, kokią dalį tos ar kitos visuomenės grupės aptarnauja bibliotekos, koks yra atskirų skaitytojų grupių skaitymo intensyvumas bei turinys, kokios labiausiai skaitomos knygos²³.

Pastarajame dešimtmetyje sociologinius skaitytojų tyrimus atliko įvairios organizacijos Vokietijos Demokratinėje Respublikoje. Jau 1957—1958 m. Leipcigo bibliotekininkai, panaudoję anketas, įvairiose bibliotekose rinko žinias, kokios skaitytojų grupės kokios tematikos leidinių labiausiai pageidauja²⁴. 1965—1966 m. darbininkų skaitymo interesus, intensyvumą bei tematiką tyrinėjo profsąjunginiai organai²⁵. Plačius skaitytojų interesų tyrimus 1964 m. suorganizavo „Naujasis Berlyno iliustruotasis žurnalas“ (Neue Berliner Illustrierte. 1964, sąs. 47). Dirbančio jaunimo interesų tyrimui skirta disertacija „Dirbančio jaunimo skaitymo interesai“ (Kühn H. Untersuchungen zur Lektüre der werktätigen Jugend. Dresden, 1963), ginta 1963 m. Drezdėno techniskajame universitete. 1965 m. Šverino apskrities biblioteka kartu su prekybinėmis organizacijomis tyrinėjo skaitytojų paklausą ir pageidavimus knygų tematikai²⁶.

Pastarajame dešimtmetyje įvairiapusiški sociologiniai tyrinėjimai vykdomi Čekoslovakijos Socialistinėje Respublikoje. Būdinga, kad čia atliekami platus taikomojo pobūdžio tyrimai, kuriems akstiną davė betarpiškas praktinis būtinumas²⁷.

1964 m. Čekoslovakijoje pradėti platus skaitytojų sociologiniai tyrimai kaime, kur, kaip teigia čekų specialistai, kultūrinės revoliucijos procesas yra lėtesnis ir sudėtingesnis. Tyrimus organizuoja metodiniai bei moksliniai centrai — Valstybinės bibliotekos Prahėje Metodinis kabinetas, Slovakų Matica, Prahos ir Bratislavos universitetų Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedros. Tyrinėjimais siekiama išaiškinti bibliotekų uždavinius, kai knygų ir periodikos skaitymas yra vienas iš itin svarbių kultūros sklaidimo bei masinių komunikacijų formų. Kas skaito, ką skaito, kaip skaito, o jeigu neskaito, tai dėl kokių priežasčių. — tokie svarbiausi tyrimo klausimai. Kartu siekiama iširti bibliotekininko įtaką skaitymui, skaitymo poveikį skaitytojo psichologijai bei jo visuomenei

²³ Проучване
стр. 30—68.

интереси.— «Библиотекар», 1966, кн. 7—8,

²⁴ Wiąsek H. Próby badań czytelniczych w bibliotekach Lipska.— «Bibliotekarz», 1958, Nr. 10, p. 299—303; Ruhl H. Vom subjektiven Leserwunsch zum objektiven Leserbedürfnis.— «Der Bibliothekar», 1958, sąs. 6, p. 585—592.

²⁵ Beyreuther W. Im Mittelpunkt steht das Buch.— «Der Bibliothekar», 1966, sąs. 6, p. 561—564.

²⁶ Jonzeck M. u. Bleul I. Was interessiert unsere Leser? — «Der Bibliothekar», 1965, sąs. 11/12, p. 1196—1198.

²⁷ Слейшка Д. Из опыта исследования развития социалистических общественных отношений в Чехословакии.— В кн.: Опыт и методика конкретных социологических исследований. М., 1965, стр. 259—290.

šamonei. Tyrinėjami įvairaus amžiaus, profesijos bei išsilavinimo gyventojai²⁸.

1964 m. pradėtas tyrinėjimas turi lyg ir išbaigti epizodinio ar lokalinio pobūdžio tyrimus. Jų apimties vaizdą gali duoti vieno metodinio centro — Slovakų Maticos — darbai.

Jau 1956 m. įvairiuose Slovakijos rajonuose buvo apklausta arti 2000 suaugusių gyventojų, siekiant išaiškinti, kur ir ką jie skaito. Tais pat metais vertingas žinias apie grožinės literatūros skaitymą surinko žurnalas „Citatel“ („Skaitytojas“).

1959 m. buvo tyrinėtas kelių dešimčių bibliotekų darbas su visuomenine-politine, žemės ūkio ir technine literatūra.

1961 m. buvo kompleksiskai tyrinėti skaitytojų interesai keliuose Slovakijos rajonuose.

1963 m. viename rajone buvo preliminariai tyrinėtas visuomeninės-politinės literatūros poveikis skaitytojams²⁹.

Analogiški sociologiniai tyrimai buvo atlikti ir Čekijoje bei Moravijoje.

Greta suaugusiųjų skaitytojų daug dėmesio skiriama ir vaikų bei jaunimo interesų, skaitymo turinio bei bibliografinio pasirengimo tyrinėjimams³⁰.

Cekų kolegų tyrimai atliekami aukštu metodologiniu lygiu. Jie remiami ankstesnių tyrimų rezultatais. Tyrimuose panaudojama iš įvairių šalinių kompleksiskai sukaupta medžiaga.

Sociologiniai skaitytojų tyrimai plačiu mastu atliekami ir atskirose kapitalistinėse šalyse.

Kapitalistinių šalių tyrinėtojų darbai, paremti ne istoriniu materializmu, o froidizmu ar pan., dėl savo išvadų negali tikti mūsų sąlygoms, be to, neretai jie esti iš viso tendencingi. Bendras buržuazinės sociologijos reakcinis pobūdis bei jos empiriškumas atsispindi ir skaitytojų tyrinėjimuose. Tipingi daugumos buržuazinių bibliotekininkystės tyrinėjimų bruožai — susižavėjimas paprasta indukcija, atitrūkimas nuo visuomeninių sąlygų, tikslų bei siekimų, žinybinis siaurumas ir kt. Beje, verta pastebėti, kad kai kurie žymūs JAV bibliotekininkystės specialistai (Šira, Karnovskis ir kt.) ir patys pripažįsta, kad bibliotekininkystės progresas galimas, tik atsisakius nuo siauro empirizmo ir perėjus prie socialinio pagrindinių bibliotekininkystės problemų traktavimo, betgi jie nieko praktiškai negali pasiūlyti dėl savo idealistinių koncepcijų³¹. Eilė tyrinėjimų pasižymi ir buržuazinei spaudai būdingu „sensingumu“, kada madingais žodžiais bei terminais ar reklamuojant naujus ir pažangius metodus dangstomi žinomi metodai bei neoriginalūs, o kartais ir praktiškai bevertis turinys.

Betgi ignoruoti kapitalistinių šalių bibliotekininkų tyrinėjimus būtų neprotinga. Dėl savo tyrimo technikos metodikos, patyrimo, panaudojant anketų bei interviu ar kitus metodus, dėl interesų klasifikavimo bei jų loginio pagrindimo, tipingų klaidų ir pan. kapitalistinių šalių tyrinėjimai mums gali būti įdomūs. Be to, iš jų galime semti faktinių žinių apie atskirų šalių bibliotekininkų aptarnavimo lygį.

Žymių tyrimų grupę kapitalistinėse šalyse sudaro siauri atskirų bibliotekų tyrinėjimai. Pvz., viena masinė biblioteka Miunchene tyrinėjo, ko-

²⁸ Drtina J. Četba knihovny na venkově.—„Knihovnik“, 1964, Nr. 10, p. 292—299.

²⁹ Курец А. Развитие чтения в Словацкой деревне.—«Библиотековедение и библиография за рубежом», вып. 16, 1965, стр. 87—104.

³⁰ Jurkova-Chudiková M. K problémom čitateľskej pripravenosti žiakov.—„Citatel“, 1965, Nr. 12, p. 395—400; Irmel' J. Badania czytelnictwa dziecięcego w małych miejscowościach.—„Bibliotekarz“, 1966, Nr. 10, p. 304—309.

³¹ Виленская С. Конференция по методам исследований в библиотековедении.—«Библиотековедение и библиография за рубежом», вып. 19, 1966, стр. 55—68.

kią įtaką daro skaitymo kiekybei bei turiniui bibliotekos darbo laiko pailginimas. Bibliotekos darbo laikas buvo pailgintas nuo 20 iki 50 val. per savaitę. Po poros metų skaitytojų padidėjo 13,5%, o knygų išdavimų — 17,5%. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad mokslinės literatūros išdavimas padidėjo 42%. Buvo padaryta išvada, esą, sudarius galimybę skaitytojams neskubėti, pasirenkant knygą, tuo pačiu sprendžiamas ir mokslinės literatūros propagandos klausimas³². Londono ekonominės mokyklos biblioteka platino anketą, siekdama sužinoti, iš kur studentai gauna mokslui knygas ir kaip jomis naudojasi. Nustatė, kad 56% reikiamų knygų studentai ima iš bibliotekos, 32% — perka, 27% visų bibliotekoje imamų knygų studentai susiranda betarpiškai lentynose, 14% — kataloguose; 44% visų imamų knygų yra rekomendavę profesoriai. Be to, buvo nustatyta, kad 30% studentų skaito knygą ištiesai, ir iš to padaryta išvada, esą, reikia mokyti studentą ne ištiesai skaityti, kad jis per minimumą laiko gautų iš knygos maksimumą žinių³³. Masačusetos (JAV) Politechnikos instituto biblioteka tyrinėjo lankytojų srauto cirkuliavimą ir jų poreikius. Buvo nustatyta, kuriomis skaityklomis ir kuriomis valandomis skaitytojai daugiausiai naudojasi. Išvados buvo panaudotos, planuojant bibliotekos darbą, parenkant ir panaudojant personalą bei projektuojant bibliotekos patalpas³⁴. Panašių pavyzdžių yra ir daugiau. Šitokių tyrimų rezultatai konkrečių bibliotekų veiklai, be abejo, yra vertingi. Betgi turėdami siaurus tikslus, nesusieti su socialinių santykių visuma, tokie tyrimai nesudaro bazės platesnėms išvadoms ar apibendrinimams.

Skaitančiosios visuomenės sociologinius tyrimus laikas nuo laiko organizuoja knygų leidimo bei prekybos firmos, įvairios visuomeninės nuomėnų tyrimo organizacijos bei bibliotekininkų asociacijos, suinteresuotos gauti reikiamų žinių. Šios institucijos ne tik finansuoja tyrimus, pasitelkia juose dalyvauti sociologus, knygotyrininkus ar bibliotekininkystės specialistus, bet ir neretai surengia konferencijas bei išleidžia monografijas arba straipsnių rinkinius, kur skelbiami tyrimų rezultatai.

Prancūzijoje skaitytojų tyrinėjimą atlieka Sociologinių tyrimų centras. 1959 m. buvo tyrinėta visuomenės laisvalaikio panaudojimo klausimai ir tuo aspektu nagrinėtas ir skaitymas³⁵. Skaitytojų interesus yra tyrinėjusi Prancūzijos leidėjų draugija. Ji siekė išaiškinti, kokiais keliais plinta knyga ir periodika visuomenėje, kokią įtaką tam turi bibliotekų tinklas, gyventojų profesija, uždarbis, išsilavinimas, gyvenamoji vieta ir pan.³⁶.

Įvairaus amžiaus bei visuomenės sluoksnių skaitymą tyrinėjo Prancūzijos Ekonominių ir socialinių tyrimų institutas. Suaugusių gyventojų skaitymą Olandijoje tyrė Knygotyros mokslinio tyrimo institutas³⁷. Įdomu tai, kad abu šiuos darbus išsivertė ir paskelbė Vakarų Vokietijos knygų leidėjai kaip medžiagą iš knygų rinkos tyrinėjimų serijos (Buch und Leser in Frankreich. Gütersloh, 1963. 182 p.; Buch und Leser in den Niederlanden. Gütersloh, 1963. 182 p.).

1958 m. pabaigoje plačius suaugusiųjų žmonių (nuo 16 metų) tyrimus Vakarų Vokietijoje atliko Socialinių tyrimų bei nuomonių tyrimo institutas kartu su viena leidykla³⁸. Jų tikslas — nustatyti, kokį poveikį daro knyga gyventojų pasaulėžiūrai, išaiškinti skaitymo motyvus bei sužinoti, kas skatina interesus arba kas trukdo. 285-se įvairiuose VFR ra-

³² „Przegląd piśmiennictwa o książce“, 1966, Nr. 1/2, p. 20.

³³ Ten pat, 1963, Nr. 1, p. 8.

³⁴ Ten pat, p. 22.

³⁵ Adler J. Badania czytelnieści we Francji.—„Bibliotekarz“, 1960, Nr. 5, p. 149—154.

³⁶ „Przegląd piśmiennictwa o książce“, 1962, Nr. 1, p. 13.

³⁷ Ten pat, 1965, Nr. 2, p. 38.

³⁸ Fröhner R. Das Buch in der Gegenwart. Gütersloh, 1961, 198 p.

jonuose buvo apklausta 2011 žmonių iš įvairių socialinių grupių, naudojant platoką apklausos lapą. Beje, reikia pastebėti, kad ši apklausa parodė, kad knyga ne taip jau labai paplitusi. Tik 25% apklaustųjų pasisakė esą visuomeninių ar privatinų bibliotekų skaitytojai ir dar 20% prisiminė anksčiau kada nors skaitę bibliotekose. Tuo tarpu 59% visų apklaustųjų darbininkų ir 75% valstiečių į klausimą „Ar esate kada nors naudojęs biblioteka?“ atsakė neigiamai³⁹. Nors apklausa vyko palankiausiu skaitymui metu — lapkričio—gruodžio mėnesiais,— tik 48% per paskutines 4 savaites buvo skaitę kokią nors knygą. 38% darbininkų ir 55% valstiečių neturi asmeninių bibliotekėlių ir tik 16% visų apklaustųjų asmeninės bibliotekėlės yra didesnės kaip po 50 knygų⁴⁰.

Mums neįprastai žemas knygos paplitimo visuomenėje laipsnis kapitalistinių šalių tyrinėjimų rezultatuose pastebimas neretai. Pvz., iš Italijos Centrinio statistikos instituto paskelbtų 1965—1967 m. tyrimų rezultatų matyti, kad kas antras Italijos gyventojas visiškai neskaityto spaudos, o Italijos pietuose neskaityto du iš trijų vyrų ir keturios iš penkių moterų⁴¹.

Jungtinių Amerikos Valstijų Viešosios nuomonės tyrimo instituto žiniomis, 1956 m. tik 17 iš 100 suaugusių amerikiečių yra skaitę knygas, o 42-se iš 100 šeimų nėra asmeninių bibliotekėlių⁴².

Tyrinėtojai yra pastebėję tą, pasak jų, „keistą“ faktą, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur sociologija turi dideles tradicijas, bibliotekos nėra plačiai įtrauktos į sociologų svarstymus⁴³.

Pirmieji stambūs skaitytojų tyrimai Jungtinėse Valstijose buvo atlikti prieš antrąjį pasaulinį karą. 1929 m. pasirodė V. Grėjaus ir R. Manro veikalas „Suaugusiųjų skaitymo interesai ir įpročiai“ (G r a y W. and M u n r o e R. The reading interests and habits of adults. N. Y., 1929), kuris ilgą laiką nenustojė savo reikšmės. V. Grėjus vėliau parengė dar keletą veikalų skaitymo tyrinėjimų klausimais. Jo pastangomis buvo sukurta Skaitymo katedra prie Čikagos universiteto pedagoginio skyriaus. Įdomu pastebėti ir tai, kad V. Grėjaus bendradarbė E. Robinson prie katedros sudarė „skaitymo kliniką“. Vadovaudamasi teiginiu, esą, skaitymo nesėkmės išplaukia iš skaitytojo psichofizinių priežasčių, „kliniką“ pradėjo tyrinėti metodiką, kaip tas priežastis įveikti bei „gydyti“ pacientus. Stebėjimai, esą, yra parodę, kad „skaitymo ligojai“ sveiksta⁴⁴(!).

Jungtinėse Amerikos Valstijose pasigendama centralizuoto valstybinio vadovavimo bibliotekų veiklai bei bendros statistikos. Dėl to ir dauguma tyrinėjimų yra nepilni, fragmentiški. Kaip buvo pripažinta JAV bibliotekų asociacijos suaugusiųjų skyriaus konferencijoje 1964 m. San Luise, „valstybės mastu per pastaruosius 15 metų padaryta labai nedaug. Penktajame dešimtmetyje buvo atlikti trys svarbesni darbai, kurie iki šiol dažnai cituojami, kai tik norima autoritetingai pasakyti apie skaitytojus“⁴⁵. Čia turėta galvoje 1945 m. atliktas H. Linko ir H. Hopfo tyrinėjimas, apibendrinęs visuomenės skaitymą ir knygų pirkimą, vėliau išleistas atskiru leidiniu „Visuomenė ir knygos“ (L i n k H. and H o p f H. People and books. N. Y., 1964); tuo pat metu Nacionalinio visuomeninės nuomonės tyrimo centro atlikti skaitymo motyvų ir šaltinių tyrinėjimai,

³⁹ Fröhner R. Das Buch in der Gegenwart, p. 187, 192.

⁴⁰ Ten pat, p. 46, 56, 58.

⁴¹ Czytelnictwo we Wloszech.—„Zycie Warszawy“, 1967, 9—10 lipca.

⁴² Струков Э. Всестороннее и гармоническое развитие личности. М., 1963, стр. 132—133.

⁴³ Zr.: „Zentralblatt für Bibliothekswesen“, 1967, s. 1, p. 22.

⁴⁴ Siekierycz K. Badania nad czytelnictwem w USA.—„Bibliotekarz“, 1966, Nr. 2, p. 47—49.

⁴⁵ Cituojama pagal: Siekierycz K. Badania nad czytelnictwem w USA.— Ten pat, p. 48.

kurie buvo apibendrinti knygoje „Ką... kur... kaip... visuomenė skaito?“ (What... Where... Why... do people read? Denver, 1946), ir 1947 m. Amerikos bibliotekų asociacijos pavedimu Mokslinio stebėjimo centro atlikti tyrimai, norint nustatyti, kokią vietą JAV visuomenės skaityme užima bibliotekos. Tyrimai buvo apibendrinti rotoprintu išspausdintame veikalė „Viešoji biblioteka ir visuomenė“ (The Public library and the People. Mich., 1948).

Iš vėlesnių darbų spaudoje minimas Nacionalinės švietimo klausimų tyrinėjimo draugijos metraščio 55-asis tomas „Suaugusiųjų skaitymas“ (Adult Reading. Chicago, 1956), kuriame išspausdinta eilė žymių sociologų straipsnių, nušviečiančių, ką skaito JAV skaitytojas, kaip intensyviai skaito, kodėl skaito, ir kt. klausimus.

Dėmesio verti Jungtinėse Valstijose atliekami lokalinio pobūdžio tyrinėjimai. Pvz., 1963 m. Čikagoje Amerikos bibliotekų asociacija surengė konferenciją studentų skaitytojų interesų klausimu. Konferencijos medžiaga išėjo atskiru tomu (Student use of libraries. Chicago, 1964)⁴⁶. JAV spaudoje pasirodė straipsnių, apibendrinančių ir pačių bibliotekininkų skaitymo tyrinėjimus.

Pastaraisiais metais bibliotekos skiria vis didesnę dėmesį mokslo ir gamybos aprūpinimui žiniomis, informacija, knyga. Dėl to būtina atskirai tyrinėti mokslininkų bei gamybininkų specialistų poreikius. Tokie tyrimai pradėti daugiau kaip prieš porą dešimtmečių. Bene pirmą kartą specialistų paklausos tyrimo klausimai buvo nagrinėti viename iš pranešimų, skaitytų dokumentalistų konferencijoje Londone 1948 m. Sekančiame dešimtmetyje buvo atlikta kelios dešimtys įvairaus pobūdžio specialistų paklausos tyrimų⁴⁷. Tarybinėje spaudoje jau buvo skelbta apie specialistų interesų tyrimą Didž. Britanijoje⁴⁸ bei Skandinavijos šalyse⁴⁹.

Specialistų bei mokslininkų interesus tyrinėti daug sudėtingiau tiek dėl to, kad čia tenka susidurti su siauros paskirties bei dalykine literatūra, mažiau suprantama bibliotekininkui, tiek ir dėl pačios daugumos specialistų asmenybės savitumų.

Kaip teigia žinovai, labai efektyvus būdas žinioms rinkti yra betarpiškas specialisto darbo su spaudiniu stebėjimas. Betgi tam reikia daug stebėtojų, ir sunku išvengti to, kad skaitytojo veiksmų nesukaustytų pašalinis žvilgsnis. Daug darbuotojų reikalauja ir interviu būdas. Beje, yra nuomonių, kad interviu turėtų imti ne bibliotekininkai, o kiti specialiai apmokyti žmonės — šiuo atveju, esą, specialistai duoda tikslesnius atsakymus, nes nemano, kad tai eilinis jų bibliografinių žinių patikrinimas. Žinių rinkimas, panaudojant specialistų dienoraščius, labai nepatikimas — paskaičiavimai rodo, kad specialistai jiems duotuose dienoraščiuose fiksuoja ne daugiau kaip 43% jų naudotų šaltinių. Anketų būdu surinktos žinios irgi esančios per daug nepatikimos specialistų interesams tirti⁵⁰. JAV specialistų skaitymui tirti buvo bandytas vadinamasis „Alarm“ būdas. Kiekvienam tiriamam specialistui buvo įteikiamas specialus radijo aparatas, per kurį tam tikrais laiko tarpais buvo duodamas signalas. Pagal šį signalą skaitytojas specialistas turėdavo užfiksuoti reikiamas

⁴⁶ „Przegląd piśmiennictwa o książce“, 1965, Nr. 2, p. 39.

⁴⁷ Попилова Л. Методика изучения информационных запросов.— «Научно-техническая информация», 1965, № 12, стр. 13—17.

⁴⁸ Кузнецова Н. Изучение информационных потребностей специалистов в Великобритании.— «Сборник материалов в помощь разработке проблемы «Библиотека и научная информация», вып. 3, Л., 1966, стр. 114—124.

⁴⁹ Комарова Е. Изучение информационных потребностей специалистов в странах Скандинавии.— Там же, стр. 102—113.

⁵⁰ Там же.

žinias: ką jis skaito, kokių tikslų skaito, kokia kalba skaito, koks informacijos šaltinis bei kurioje vietoje skaitoma⁵¹.

Sociologiniai skaitytojų tyrimai pastaraisiais metais tampa sudėtine bibliotekininkystės dalimi. Spauldoje pradėjo rodytis jų istorinio vystymosi apžvalgos. Sociologija, kaip bibliotekininkystės disciplina, skaitoma eilėje pasaulio bibliotekininkystės mokyklų. Prieš kurį laiką ji pradėta skaityti, pvz., Ganos bibliotekininkystės mokykloje⁵². Danijos bibliotekininkystės mokykloje ji skaitoma nuo 1957 m. Šis kursas turi duoti studentams bendrų sociologijos teorijos bei metodikos žinių, naudingų jų būsimam darbui bibliotekose. Studentai atlieka specialius praktinius darbus, kurie teikia įgūdžių bei kaupia reikalingą moksliniam darbui medžiagą. Prie Danijos bibliotekininkystės mokyklos nuo 1960 m. veikia speciali sociologinių tyrimų laboratorija, kuri yra šalies bibliotekų darbo tyrinėjimo centras. Čia tyrinėjami taip pat moksliniai bei pedagoginiai klausimai eilės sociologijai artimų disciplinų, susijusių su bibliotekininkyste bei kultūros-švietimo darbu⁵³.

Susipažinus su užsienio medžiaga, net ir labai ribotai bei fragmentiškai, galima teigti, kad kai kuriose šalyse skaitytojų sociologiniams tyrimams skiriama daug dėmesio. Sukaupę tyrimų medžiagą dažnai turi ne vien tik lokalinį pobūdį. Skaitytojų sociologinių tyrimų užsienyje medžiaga gali duoti neabejotinų rezultatų, siekiant sparčiau spręsti šiuolaikines mūsų bibliotekininkystės problemas.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas
Bibliotekininkystės katedra

Įteikta
1967 m. spalio mėn.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ В БИБЛИОТЕКАХ ЗА РУБЕЖОМ

(Обзор)

К. СИНКЕВИЧУС

Резюме

В последние десятилетия происходящее бурное развитие науки, техники и культуры ставит новые требования перед теорией и практикой библиотечного дела. В поисках оптимального решения создания системы библиотечного обслуживания нужд общества, библиотековеды различных стран все чаще прибегают к социологическим исследованиям потребностей общества в произведениях печати и способности общества усваивать необходимые ему знания, аккумулированные в произведениях печати.

В статье дается обзор основных тенденций, направлений и итогов социологических исследований читателей в Польской Народной Республике, Германской Демократической Республике, Болгарской Народной Республике, Чехословацкой Социалистической Республике, Сое-

⁵¹ Попилова Л. Методика изучения информационных запросов.—«Научно-техническая информация», 1965, № 12, стр. 13—17.

⁵² Подготовка библиотечных кадров в Гане.—«Бюллетень ЮНЕСКО для библиотек», 1966, № 6, стр. 352—353.

⁵³ Эльберлинг Б. Социологическая лаборатория Датской библиотечной школы.— Там же, № 4, стр. 197—200.

диненных Штатах Америки и других странах на базе материалов последних 5—8 лет, содержащихся как в отечественной, так и, особенно, в польской, болгарской, немецкой, а отчасти и в чехословацкой библиотечной печати.

Ознакомление с иностранным материалом, даже ограниченное и фрагментарное, позволяет сделать заключение о том, что в отдельных странах социологические исследования читателей проводятся довольно широко, и накопленный материал часто имеет не только локальный характер. Опыт социологических исследований читателей в зарубежных странах, методика и материалы этих исследований могут оказывать позитивное влияние на более быстрое решение очередных задач нашего библиотековедения.
